

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 29
ROČNÍK CXIII– 2019

Bratislava 2019

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXIII– 2019
ARCHEOLÓGIA 29

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Mgr. David Parma, Ph.D.
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Príspevky sú indexované a evidované v databáze Scopus/Articles are indexed and catalogued in the Scopus database

Publikované príspevky sú dostupné na www.archeologickemuzeum.sk/published articles are available on
www.archeologickemuzeum.sk

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s. r. o., Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2019

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum/Slovak National Museum – Archaeological Museum 2019

ISBN 978–80–8060–473–8
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Záver kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou. Obj. 114/86 v Bratislave – Mlynskej doline
- 25 Ende der Kultur mit der älteren Linearbandkeramik – Objekt 114/86 aus Bratislava – Mlynská dolina
- 31 VIKTÓRIA DVORSKÁ PLHÁKOVÁ – JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – JÚLIUS VAVÁK – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – JARMILA BÍŠKOVÁ: Eneolitická priekopa z Budmeríc – poloha Sušička
- 44 Eneolitischer Graben aus Budmerice – Lage Sušička
- 47 PAVOL JELÍNEK – DUŠAN VALENT: Náboženské ikonografie v staršej dobe bronzovej
- 73 Religiöse Ikonographie während der älteren Bronzezeit
- 77 MARTIN TREFNÝ: Attic, Etrusco – Corinthian and South Italian vases in the collection of the Slovak National Museum in Bratislava
- 89 Attické, etrusko-korintské a jihoitalské vázy vo zbírke Slovenského národného múzea v Bratislavě
- 91 MILAN HORŇÁK: Kolaps osídlenia kultúr popolnicových polí s dôrazom na lužickú kultúru v priestore dnešného juhozápadného Slovenska
- 98 Collapse of settlements of Urnfield cultures with an emphasis on Lusatian culture in the area of today's south-western Slovakia
- 101 VIOLETTA REITER: Das Keramikdepot der mitteldanubischen Hügelgräberkultur aus Reyersdorf (NÖ)
- 129 MICHAEL BRANDL: Die Klinge aus Reyersdorf (FNr. 112)
- 130 ZORA BIELICHOVÁ: Animal bones from the Middle Bronze Age Tumuli culture site at Reyersdorf (Lower Austria)
- 136 The pottery hoard of the Mid-Danubian tumulus culture from Reyersdorf (Lower Austria)
- 136 Keramický depot stredodunajskej mohylovej kultúry z Reyersdorfu (Dolné Rakúsko)
- 136 Analýza kostí zo sídliska stredodunajskej mohylovej kultúry v Reyersdorfe (Dolné Rakúsko)
- 139 ANITA KOZUBOVÁ – VERONIKA HORVÁTH: Nur eine Faszination vom Westen oder etwas anderes? Zu hallstädtischen Einflüssen in der Vekerzug-Kultur am Beispiel des Gräberfeldes von Eger-Nagy Eged (Ostungarn)
- 156 Len očarenie západom alebo niečo iné? K halštatským vplyvom vo vekerzugskej kultúre na príklade pohrebiska v Eger-Nagy Eged (východné Maďarsko)
- 159 PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOÓŠOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL: Ojedinelý nález noricko-panónskej opaskovej zápony z Zuckermadla v Bratislave
- 166 Einzelfund einer norisch-pannonischen Gürtelschnalle vom Zuckermadl in Bratislava
- 167 JOZEF LABUDA: Štítová puklica z doby rímskej z Hontianskych Nemiec
- 170 Schildbuckel aus der römischen Kaiserzeit aus Hontianské Nemce
- 171 ANDREJ SABOV – MAREK BOTH: Neznáme rímske militárie v zbierkach Slovenského národného múzea v Martine
- 176 Unbekannte römische Militaria in den Sammlungen des Slowakischen National Museums in Martin
- 179 KATARÍNA HLADÍKOVÁ: Príspevok ku kovanim závesov picích rohov doby rímskej z južného Záhoria
- 184 Beitrag zu den Beschlägen der Gehänge von Trinkhörnern aus der römischen Kaiserzeit vom südliche Záhorie Gebiet

- 185 DANIEL SVIHALEK: Rímske kúpele a analogické stavby z germánskeho prostredia v stredodunajskom barbariku
- 195 Römische Bäder und analogische Bauten vom germanischen Milieu im mitteldonauländischen Barbarikum
- 197 ZDENEK FARKAŠ – VLADIMÍR TURČAN: Fragment náramku typu Szentendre z Beckova
- 200 Armringbruchstück vom Typ Szentendre aus Beckov
- 203 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké bronzové kovanie z Pohanskej
- 209 Early medieval bronz fitting from Pohanská
- 211 DAVID VÍCH – ZUZANA JARUŠKOVÁ: Depot železných predmetů z Borotína na Malé Hané
- 216 Hoard of iron items from Borotín in Malá Haná
- 217 MILAN THURZO – RADOSLAV BEŇUŠ: Body remains of Archbishop Georgius (Juraj) Lippay, exhumed from the crypt under St. Martin's Cathedral in Bratislava
- 232 Telesné pozostatky arcibiskupa Juraja Lippaya, exhumované z krypty pod Dómom sv. Martina v Bratislave
- 233 KOLOKVIUM
- 233 VLADIMÍR TURČAN: Osemnásť kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
Das achtzehnte Kolloquium zu den Fragen der römisch-germanischen Archäologie
- 235 ROBERT IVÁN – RÓBERT ÖLVECKY – JÁN RAJTÁR: Vybrané hrobové celky z germánskeho žiarového pohrebiska v Sekuliach
- 258 Ausgewählte Grabkomplexe aus dem germanischen Brandgräberfeld in Sekule
- 263 IGOR BAZOVSKÝ – RADOSLAV ČAMBAL – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – JÁN RAJTÁR: Nové funerálne nálezy z doby rímskej zo Závodu (predbežná správa)
- 266 Neue Grabfunde aus der römischen Kaiserzeit aus Závod (Vorbericht)
- 269 BARBARA LOFAJOVÁ DANIELOVÁ – MARTIN FURMAN: Hrdoš – Nová archeologická lokalita severokarpatskej skupiny na pomedzí Oravy a Liptova
- 281 Hrdoš – eine neue archäologische Fundstelle der nordkarpatischen Gruppe an der Scheide von Orava und Liptau
- 283 MILAN HORŇÁK – ERIK HRNČIARIK – TOMÁŠ KOLON: Keramický materiál z vybraných objektov hospodárskeho zázemia neskoro-antického dvorca v Bratislave-Podunajských Biskupiciach
- 302 Ceramic material from selected buildings of the farming part of a late Antiquity Residence in Bratislava-Podunajské Biskupice
- 317 RECENZIA/REZENSIONS
Miroslava Daňová: B. Komoróczy/M. Vlach: Příběhy civilizace a barbarství – Pod nadvládou Říma. Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i., 2018, 289 strán, 1. vydanie. ISBN 978-80-7524-014-9.
- 319 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

HRDOŠ – NOVÁ ARCHEOLOGICKÁ LOKALITA SEVEROKARPATSKEJ SKUPINY NA POMEDZÍ ORAVY A LIPTOVA

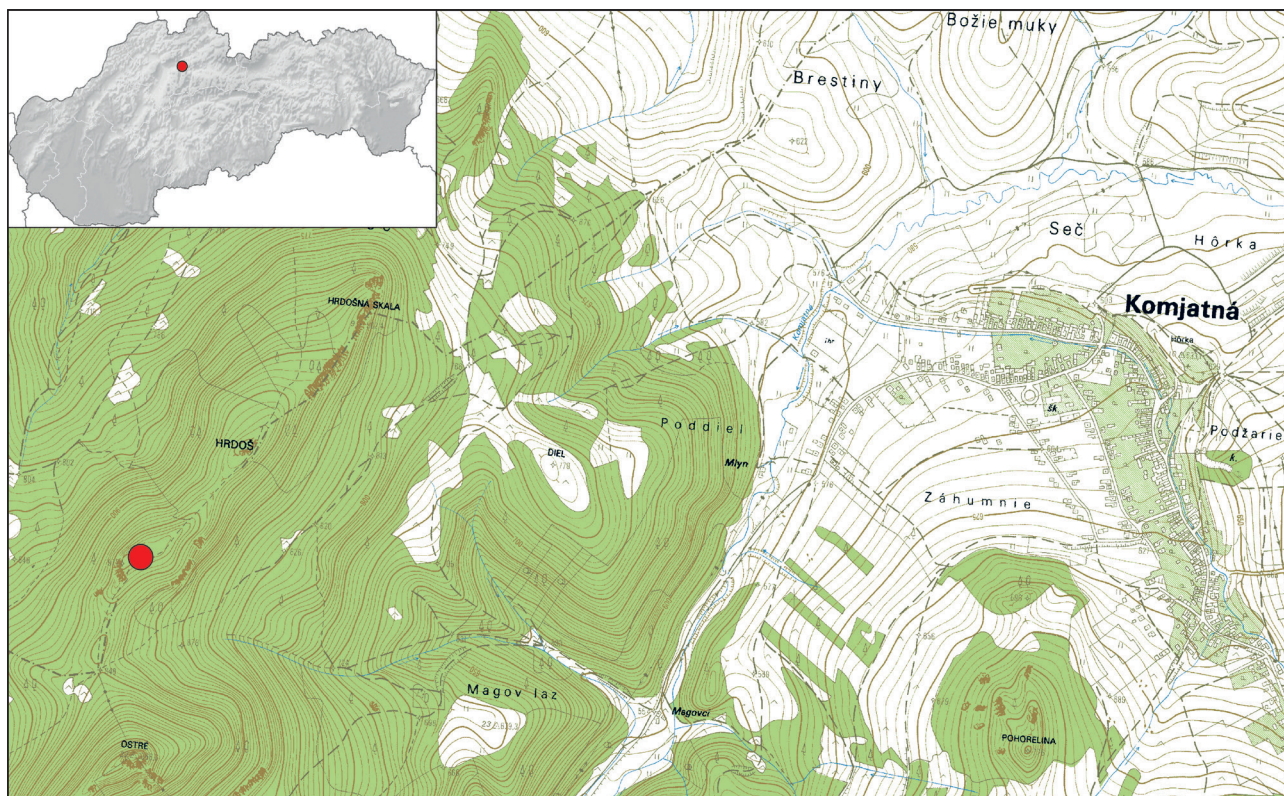
BARBORA LOFAJOVÁ DANIELOVÁ – MARTIN FURMAN

Key words: Northcarpathian group – Late Roman period and Migration period – hill top settlement – archaeological prospection – Orava and Liptov regions

Abstract: *Hrdoš – new archaeological site of the Northcarpathian group on the border of Orava and Liptov. The paper presents archaeological findings from the site Hrdoš, which is situated on the border of municipalities of Komjatná, dist. Ružomberok, and Žaškov, dist. Dolný Kubín. On the basis of the information about the presence of illegal treasure hunters activities, an archaeological field research was carried out. It included metal detector prospection of the hill and slopes and excavation of trench delimited at the spot of the presence of large amount of pottery. Findings are dated to the Northcarpathian group of the Late Roman and Migration period. In the article, they are evaluated in a regional context.*

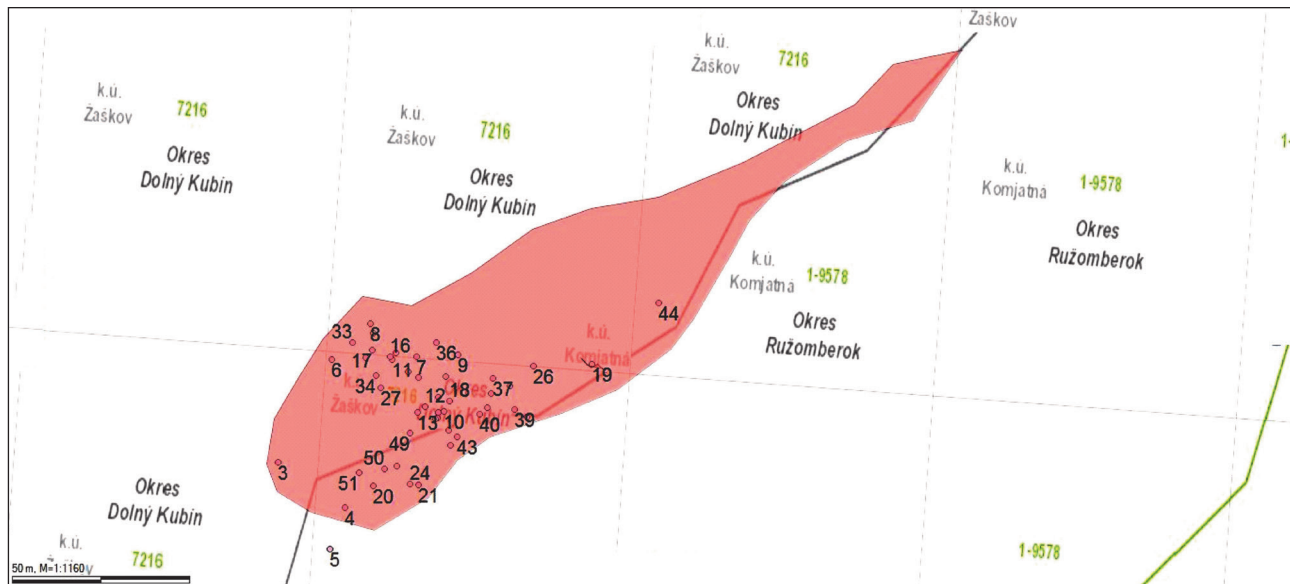
Úvod

Podnetom na výskum polohy Hrdoš, ležiacej na rozhraní katastrov obcí Komjatná (okr. Ružomberok) a Žaškov (okr. Dolný Kubín), boli dve nezávisle od seba získané informácie autormi príspevku. Z prostredia nelegálnych hľadačov sme sa dozvedeli, že na danej polohe sa nachádza archeologické nálezisko s bližšie nešpecifikovanými nálezmi. Druhým podkladom bola povesť J. Oravského o Hrdoši, v ktorej sa spomína posledný bezmenný vlastník „pevného hrádka, no pre jeho pyšnú a hrdú povahu ho ľud nazval Hrdošom“ (Oravský 1945, 29). V Centrálnnej evidencii archeologických nálezísk na Slovensku AÚ SAV v Nitre nebola poloha známa ako archeologické nálezisko. Pri hľadaní ďalších podkladov sme narazili na staršiu správu od J. Kürthiho (1931, 34), v ktorej sa zmiňuje o črepech nájdených na hradisku Hrdoš. Doniesol ich I. Houdek a ide o prvé kusy z tohto doteraz v literatúre neznámeho náleziska.

Obr. 1. Vyznačenie lokality na mape SR 1: 10 000.

Abb. 1. Markierung der Fundstelle auf der Karte der SR im Maßstab 1: 10 000.

Obr. 2. Rozloha sídliska na základe koncentrácie nálezov zameraných GPS a terénnych príznakov.

Abb. 2. Ausdehnung der Siedlung auf Basis der Fundkonzentration durch GPS eingemessen und auf Basis der Terrainerscheinungen.

Na základe faktov z uvedených podkladov sa archeologický výskum polohy Hrdoš realizoval na jeseň 2018 pod vedením Krajského pamiatkového úradu v Žiline, v spolupráci s Oravským múzeom P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne a Spolkom SEPTENTRIO, primárne zameraný na zistenie presnej polohy údajného hrádka, rozsahu jeho poškodenia a overenie archeologického potenciálu územia.

Prírodné pomery Hrdoša

Hrdoš, resp. Hrdošná skala je masív – tiahly hrebeň v pohorí Veľká Fatra (obr. 1), s nadmorskou výškou vrcholu 950 m n. m. Poloha je v súčasnosti ťažko dostupná, v zarastenom teréne, najmiernejší prístup na vrchol je po turistickom chodníku z Komjatnej, ktorý vedie na vrch Ostré (1067 m).

Z geomorfologického hľadiska patrí Hrdoš do pohoria Veľká Fatra, odkiaľ zasahuje tzv. križňanský príkrov, pre ktorý je typické značné rozšírenie hornín usadených v spodnej a strednej kriede. Ide zväčša o horniny typu slienitých vápencov, slieňovcov a slienitých bridlíc, ľahko podliehajúce zvetrávaniu. Na križňanský príkrov je nasunutý vyšší, tzv. chočský príkrov, ktorý obsahuje hlavne najspodnejšie, triasové sedimentárne horniny, z ktorých sú najrozšírenejšie mohutné súvrstvia vápencov, najčastejšie tmavosivé až čierne žilkované vápence a sivé, tzv. chočské dolomity. Vyššie súvrstvia triasu obsahujú aj iné druhy vápencov, napr. piesčité, rohovcové a pod. Zachovali sa skôr jeho rozlične veľké kryhy, príkrovové trosky, z ktorých najtypickejšia je zachovaná kryha tvoriaca aj vrch Hrdoš. Pôdny substrát tvoria karbonátové litozeme, rendziny a pседoglejové kambizeme (Hochmuth 1990; 2001).

Masív Hrdoša je zároveň súčasťou krasovej oblasti Šípskej časti Veľkej Fatry. Najznámejšou z jej jaskýň je Jaskyňa v Hrdošnej skale (Žaškovská jaskyňa) nad Žaškovom, známa povestami o Jánošíkových pokladoch. Vchod pripomína skalnú bránu. Pôdorys jaskyne je nepravidelný, vytvorený na poruchách križujúcich sa pod ostrým uhlom s niekoľkými dómami, pravdepodobne upravenými riečnou moduláciou. Jaskyňa je dlhá 120 m. Priamo pod vrcholom Hrdoša (zo západnej bralnej strany) sa nachádzajú ďalšie kratšie rozsadlinové jaskynky. V spojovacom sedle medzi Hrdošnou skalou a Ostrým sa nachádza zaujímavá jaskynka s koróznymi tvarmi pripomínajúcimi fluvialne pôsobenie (Hochmuth 1986; 2008, 42 n).

Dejiny bádania a organizácia výskumu

Archeologické nálezisko na Hrdoši v odbornej literatúre doposiaľ nebolo známe. Jediná zmienka o črepoch z Hrdoša pochádza z vyššie zmienenej správy J. Kürtiho (Kürti 1931, 34), ktoré I. Houdek priniesol do Liptovského múzea v Ružomberku. Žiaden odborný prieskum sa však na nálezisku do roku 2018 nerealizoval.

Metodika prieskumu spočívala v lokalizovaní miesta archeologického náleziska s využitím detektoru kovov, pričom snahou bolo geodeticky zamerať všetky zistené archeologické nálezy. Cieľom bolo interpretovať potenciál, rozsah a intenzitu osídlenia, ako aj datovať lokalitu. Prieskum detektorom kovov, ktorý trval tri dni, priniesol početný kovový materiál – zväčša išlo o nevýrazné železné fragmenty (rôzne kovania, kľúč, drevoobrábacie náradie a zlomky neidentifikovateľných železných predmetov). Absencia farebných kovov (s výnimkou zlomku bronzovej spony a závesku), ako aj nález poškodennej železnej radlice, ktorá sa našla opretá o kmeň stromu, svedčia o dlhodobých ilegálnych detektorových výkopoch na lokalite.

Prieskumom boli overené dve polohy – Hrdoš a Hrdošná skala. Nálezy sa koncentrovali v juhozápadnej časti tiahleho hrebeňa Hrdoš, orientovaného v smere JZ – SV. Priestor pre osídlenie zameraný GPS prístrojom (obr. 2), vyznačený červeným polygónom, predstavuje približný rozsah osídlenia s výmerou do 6000 m². Ide o výšinné sídlisko, ktorého plocha má nepravidelný pretiahnutý tvar s rozmermi cca 50 x 160 m. Stopy po opevnení sa v teréne vzhľadom na vegetáciu nedali rozoznať.

Pri detektorovom prieskume sa v kontexte nálezov zameraných ako bod č. 19 hneď pod pôdnym krytom (vrstva 1) našlo veľké množstvo keramických fragmentov. Na tomto mieste vytýčená zistovacia sonda č. 1 s rozmermi 2 x 2 m (obr. 3), ktorú sme preskúmali až po kamenné podložie, siahajúce maximálne do hĺbky 55 cm pod úroveň súčasného terénu. V rámci sondy boli rozoznateľné štyri vrstvy, pričom len vrstva 2 je antropogénneho pôvodu. **Vrstva 1** (tmavohnedá, nesúdržná, hlinitá, s organickými prímiesami): vrstva humusu obsahujúca korene, listy a ďalší organický materiál. Mocnosť do 10 cm v celom priestore sondy 1. Neobsahovala žiadne archeologické nálezy.

Vrstva 2 (hnedá, kyprá, nesúdržná, hlinitá, bez anorganických prímiesí): kultúrna vrstva zachytená takmer v celom priestore sondy s výnimkou JV časti, kde veľmi plytko vystupuje kamenné podložie (mocnosť vrstvy sa pohybovala od 10 do 40 cm, v závislosti od členitosti kamenného podložia). Obsahovala keramické nálezy.

Vrstva 3: sterilné kamenné podložie, ktoré tvorí vápenec.

Vrstva 4: sterilná „hnedá lesná pôda“ zachytená len v priestore stromu.

Opis vybraných predmetov

Kovové predmety

1. Bronzový závesok kosoštvorcového tvaru z bronzového pliešku s pretláčanou okrúhly vypuklou stredovou časťou, rozmery: dĺ. 2,6 cm; š. 2,1 cm; hr. 0,5 cm; váha 2 g (obr. 4: 2; tab. 2: 3); inv. č. 49/2018.

2. Fragment deformovanej bronzovej spony so zdobeným lúčikom – ryté vodorovné a šikmé línie, zachovaná časť vintútia; rozmery: dĺ. 2,9 cm; š. lúčika. 0,5 cm; váha 6 g (tab. 2: 2); inv. č. 8/2018.

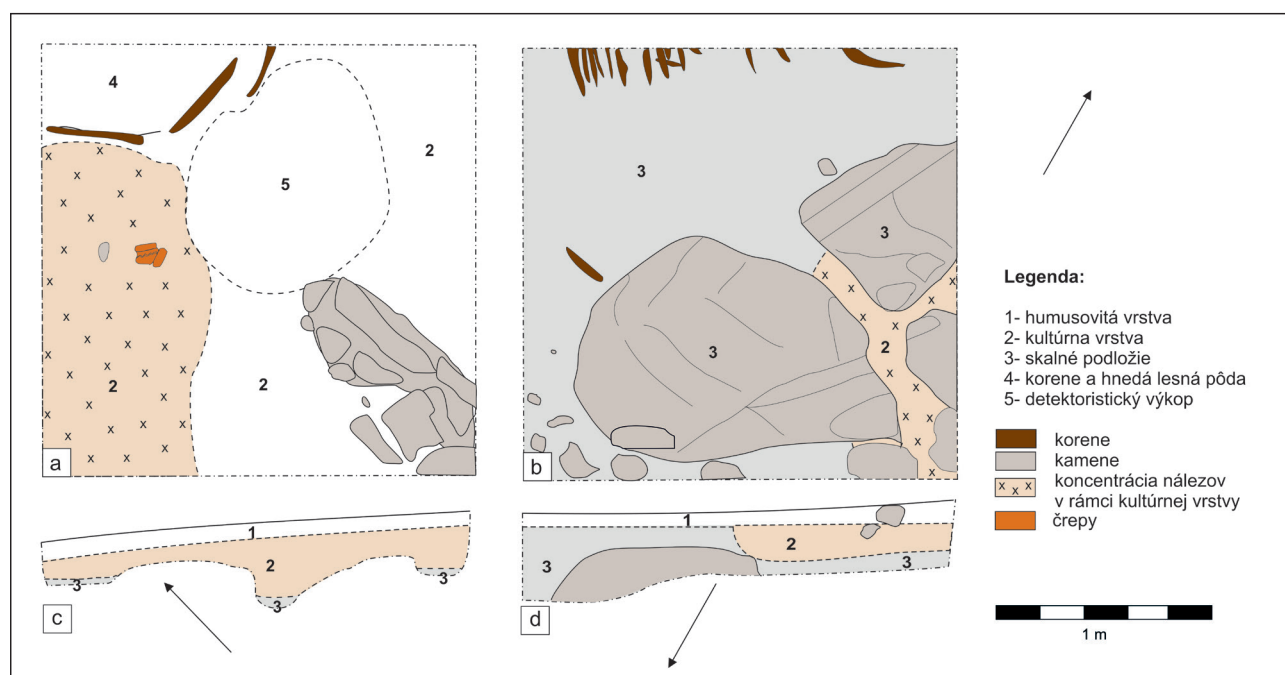
3. Železná kopija s listovitým hrotom, poškodeným ostrím s tuľajkou; rozmery: dĺ. 11,3 cm; zachovaná š. čepele 2,1 cm; š. tuľajky 0,9 cm; váha 8 g (tab. 2: 1); inv. č. 4/2018.

4. Železný T-klúč so zahnutou koncovou časťou; rozmery; rozmery: dĺ. 12,5 cm; š. 0,4 cm; váha 14 g (tab. 2: 13); inv. č. 6/2018.

5. Železný lyžicový vrták s plochým hrotitým ukončením pre násadu; rozmery: dĺ. 25,1 cm; š. 1,1 cm; váha 188 g (tab. 2: 14); inv. č. 41/2018.

6. Železný ohnutý vrták s hrotitým ukončením pre násadu; rozmery: dĺ. 20,9 cm; š. 0,9 cm; váha 106 g (tab. 2: 15); inv. č. 41/2018.

7. Železný fragment kosákovej (?) čepele; rozmery dĺ: 14,8 cm; š. 1,6 cm; váha: 32 g (tab. 2: 12); inv. č. 37/2018.

Obr. 3. Zistovacia sonda 1: a – pôdorys sondy v hĺbke 20 cm; b – pôdorys sondy na úrovni podložia v hĺbke 40–55 cm; c – SV. profil; d – JV. profil.

Abb. 3. Feststellungs-sonde 1: a – Grundriss der Sonde in einer Tiefe von 20 cm; b – Grundriss der Sonde am Niveau des Mutterbodens in einer Tiefe von 40–55 cm; c – NW Profil; d – SO Profil.

8. Poškodená (vyhnutá) železná radlica s odsadenou otvorenou tuľajkou a bočnými lalokmi; rozmery: dĺ. 25,6 cm; š. 13,8 cm; váha 782 g (tab. 3: 12); inv. č. 44/2018.

9. Železná sekera so štvoruholníkovou uzavretou tuľajkou vyrobená z jedného kusa železa; rozmery: dĺ. 11,2 cm; š. tuľajky 4,1 cm; š. ostria 6,2; hr. 0,5 cm; váha 390 g (obr. 6); inv. č. 24/2018.

10. Železný trojlistý hrot šípu s trňom, rozmery: dĺ. ostria 2,2 cm; dĺ. trňa 1,9 cm; š. 0,7 cm; váha 4 g (obr. 7); inv. č. 20/2018.

11. Železný nôž s jazykovitou rukoväťou s otvormi pre nity; rozmery: dĺ. 15,8 cm; š. čepele 1,5 cm; š. rukoväte 2,2 cm; váha 26 g (obr. 8); inv. č. 47/2018.

Keramika

Spolu sa v rámci vrstvy 2 (z detektorového prieskumu a zisťovacej sondy) našlo 239 keramických fragmentov, medzi ktorými sa dajú identifikovať: dve zásobnice s okružím s vodorovnými žliabkami pod okrajom a hrebeňovou výzdobou v podobe vlnovky (tab. 1: 1, 5) a väčší oranžový hrniec s okružím (tab. 1: 6). Ide o v ruke robené hrubozrnné zásobnicové nádoby sudovitého tvaru. Prevažuje oxidačno-redukčný výpal; ako ostrivo boli použité: piesok, drobné kamene a slúda. Vonkajší povrch nádob bol jemne hladný.

Analýza nálezov

Kovové predmety

Prevažná väčšina archeologických nálezov pochádza z juhozápadnej časti výšinného sídliska.

Železné predmety majú analógie na viacerých lokalitách severokarpatskej skupiny z neskorej doby rímskej až sťahovania národov na Orave (Čaplovič 1987, Tab. XCVIII), v Liptove (Pieta 1991, 379, Fig. 2, 3; Benediková/Pieta 2018, 165n, Tab. II–XI) a na Spiši (Pieta 1991, 384, Fig. 6: 8, 13, 16, 18). Ide prevažne o predmety dennej potreby a poľnohospodárske či remeselnícke náradie: nástroje na opracovanie dreva (tab. 2: 14, 15), kľúč (tab. 2: 13), radlicu (tab. 3: 12), zápustky (tab. 3), nábytkové kovania (tab. 4), uhlové kovania (tab. 4: 1, 7, 8, 12, 14, 15, 20–26).

Fragment bronzovej spony so zdobeným lúčikom v podobe rytých zvislých línií a šikmých rytých línií v tvare X (tab. 2: 2) by sme mohli zaradiť do 6. Almgrenovej skupiny spôn s podviazanou nôžkou č. 6. Ryté zdobenie majú napríklad spony s podviazanou nôžkou z lokality Hrádok v Turíku (Pieta 2008a, obr. 5).

Železná symetrická radlica s odsadenou otvorenou tuľajkou a bočnými lalokmi (tab. 3: 12), najviac pripomína železné radlice typ A1 podľa triedenia J. Henninga (1987, 49–52, tab. 13–18) alebo typ III b podľa A. Leubeho (Leube 2009, 13, tab. 1: 2). Tento typ sa v Európe vyskytuje v širšom časovom horizonte od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. V podunajských provinciách predpokladá J. Henning ich rozšírenie v 3. a 4. stor. n. l. (Henning 1987, 50), pričom v severnejších oblastiach „barbarika“ sa vyskytuje až do 5. stor. n. l. (Leube 2009, 14). Najbližšou analógiou z územia Slovenska je nález z Alekšinciev (Šalkovský 1978, 221, obr. 113; Hajnalová/Varsik 2010, 182). Varianty typu A pochádzajú aj z Dunajskej Lužnej (Bazovský 2010, 14; obr. 4: 7; obr. 5: 3). Na základe uvedených analógií a sprievodných nálezov z Hrdoša datujeme železnú radlicu do obdobia severokarpatskej skupiny.

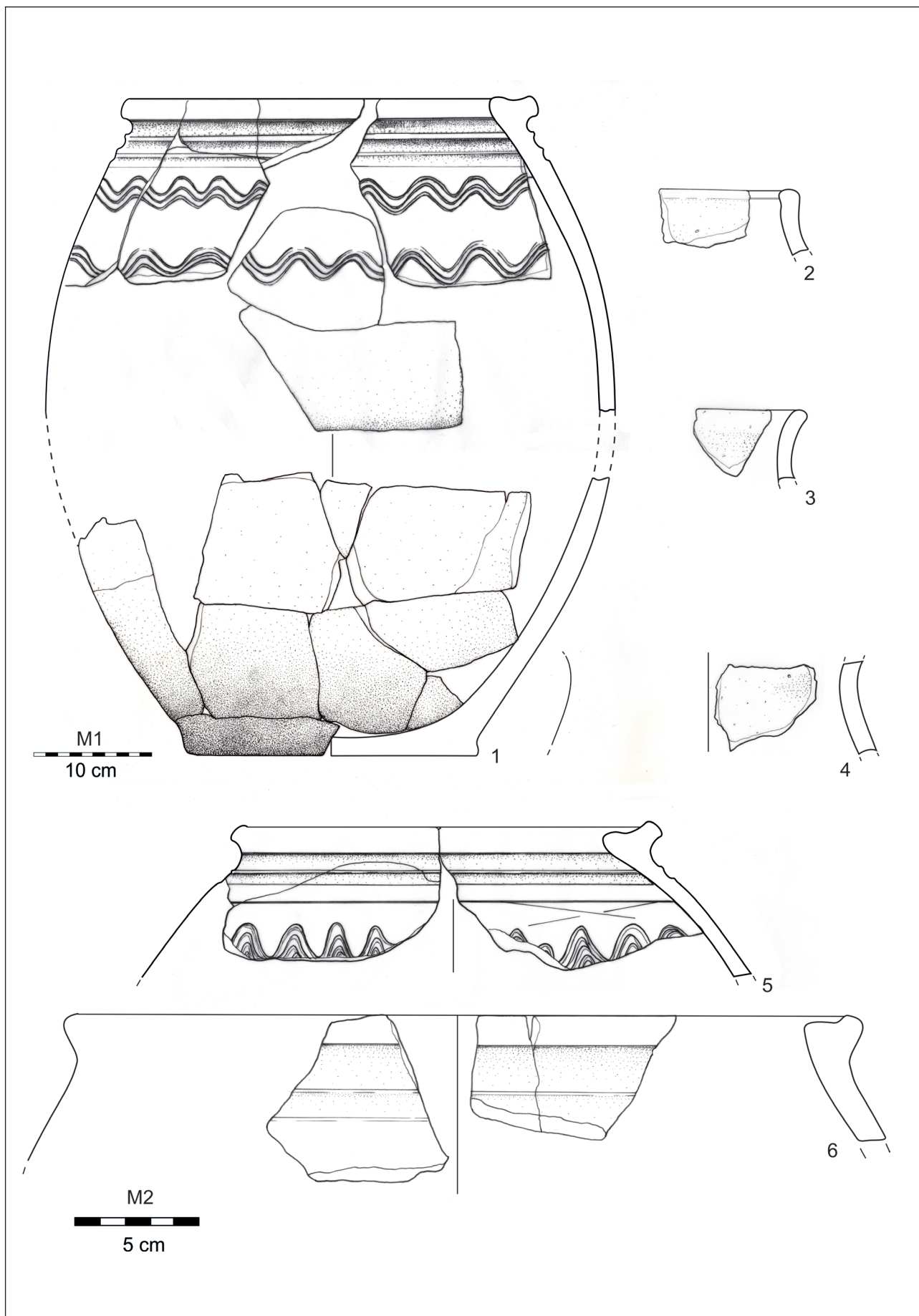
Drevospracujúce nástroje majú viaceré analógie na Liptove a na Orave. Lyžicový vrták (tab. 2: 14) sa našiel napr. v Liptovských Matiašovciach (Benediková/Pieta 2018, tab. II: 6, 7), ohnutý vrták (tab. 2: 15) v Liptovskej Sielnici-Liptovskej Mare, na Ostrej skale vo Vyšnom Kubíne (Pieta 1991, Fig. 6: 3, 4), ako aj na hradisku Molpír v Smoleniciach (Dušek/Dušeková 1995, 71).

Ďalšie nálezy – železný kľúč (tab. 2: 13), zápustky (tab. 3: 1–11), uhlové kovanie z truhlice (tab. 4: 1), stavebné a ďalšie nábytkové kovania (tab. 4: 6–26) majú analógie na viacerých lokalitách na Liptove, napríklad v Liptovských Matiašovciach a v Lazisku (Benediková/Pieta 2018, tab. II–XI).

Zaujímavým nálezom je bronzový predmet kosoštvorcového tvaru vyrobený z bronzového plechu s pretlačenou okrúhlu vypuklinou, ktorý interpretujeme ako závesok (obr. 4: 2; tab. 2: 3). Najbližšou a zatiaľ jedinou analógiou je závesok z Ostrej skaly vo Vyšnom Kubíne (obr. 4: 1; tab. 5: 2)¹, ktorý sa pravdepodobne našiel spolu s bronzovým krúžkom. Predmety sú identické veľkosťou, tvarom, ako aj spôsobom výroby – ohnutím vystrihnutého bronzového pliešku a jeho stlačením v stredovej vypuklej časti. Oba závesky sa našli v sprievode nálezov z doby rímskej. Predpokladáme, že mohlo ísť o miestny/lokálny výrobok, prípadne o predmet od identického výrobcu.

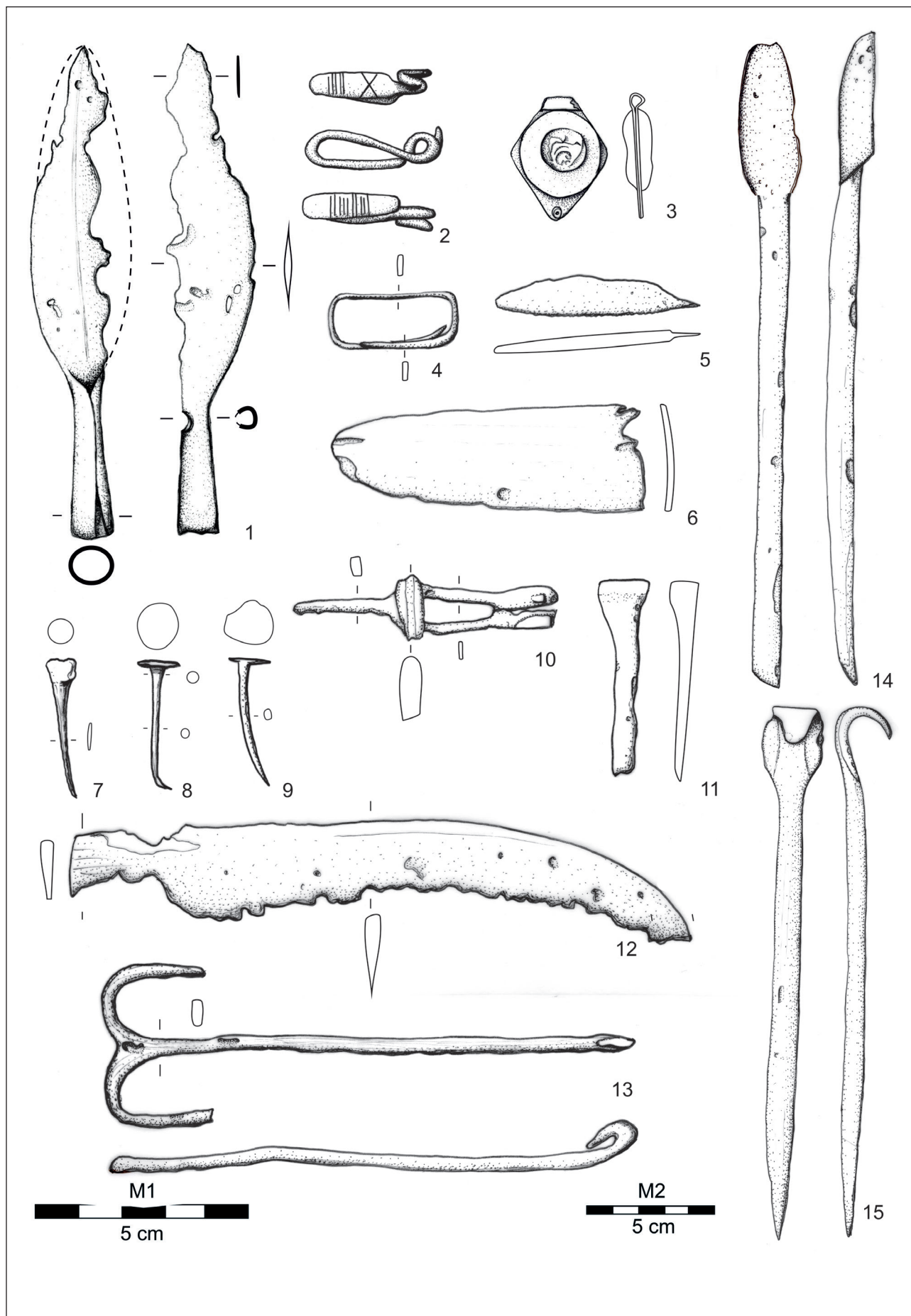
Z okolia Hrdoša pochádzajú aj nálezy, ktoré sa časovo vymykajú osídleniu severokarpatskej skupiny (obr. 5). Železnú sekera s uzavretou štvorhrannou tuľajkou, ktorá sa našla na západnom svahu vrchu Ostré (obr. 6), datujeme do širšieho obdobia od mladšieho úseku doby halštatskej do včasnej doby laténskej, na základe viacerých analógií v Európe, tzv. sekier severoaplského typu (Parzinger 1995, 68). Geograficky najbližšie sekere z Hrdoša sú nálezy z Istebného, Krásnej Hôrky (Benediková 2017, 351) a z Liptovských Matiašovciach (Benediková/Pieta 2018, 165).

¹ Nepublikovaný závesok sa našiel v „priestore stredného valu“ počas archeologického výskumu v roku 1977, odkiaľ pochádza bohatý archeologický materiál z doby rímskej (zdroj: Archív OM; A-3390).

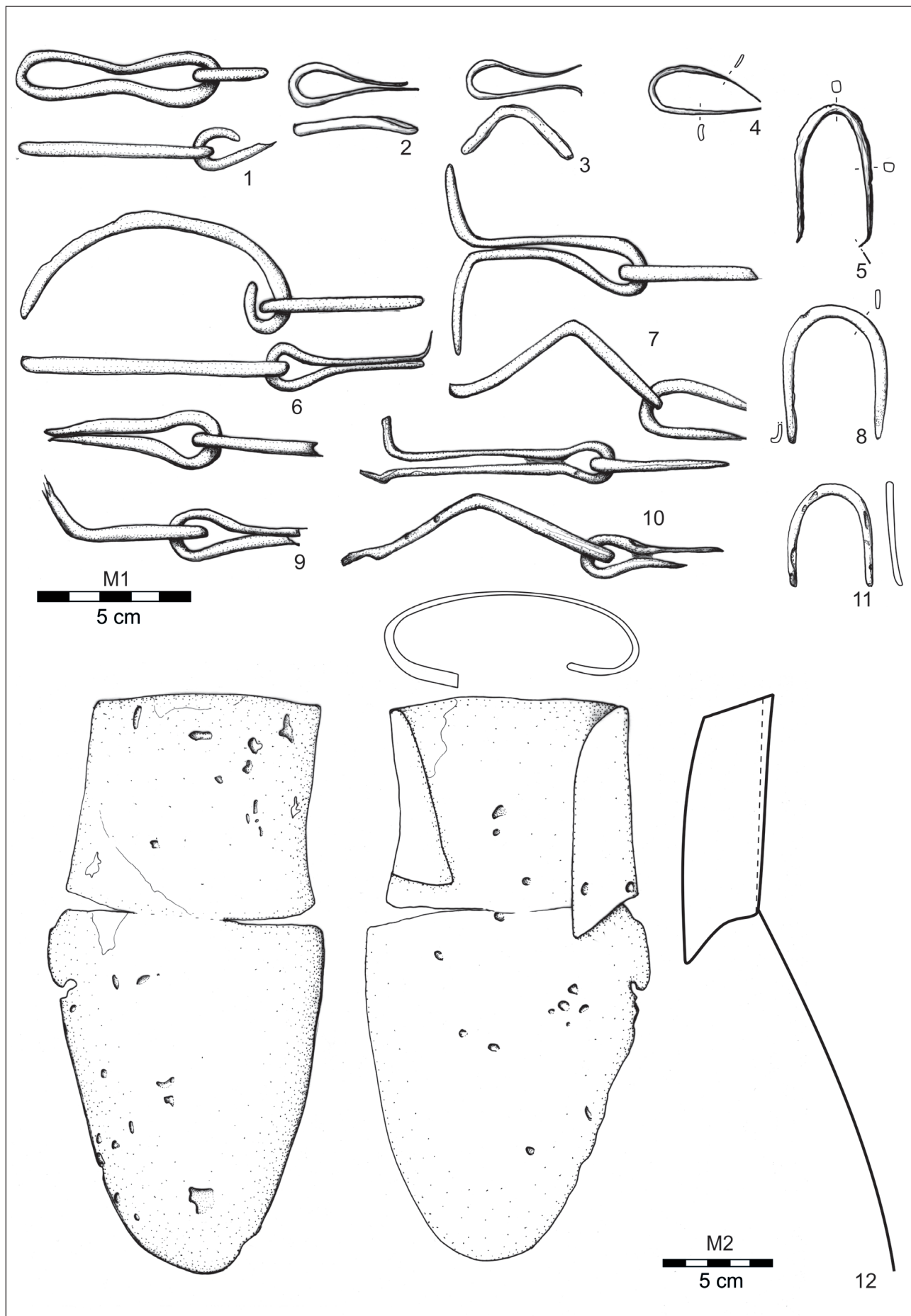
Tab. 1. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Keramika. 1, 5, 6 – sonda 1; 2-4 – detektorový prieskum. Mierka: a – 1; b – 2-6. Uloženie nálezov: Oravské múzeum (kresby: B. Lofajová Danielová).

Taf 1. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Keramik. 1, 5, 6 – Sonde 1; 2-4 – Prospektion mit Metallsuchgerät. a – 1; b – 2-6. Funddeponierung: Oravské múzeum (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

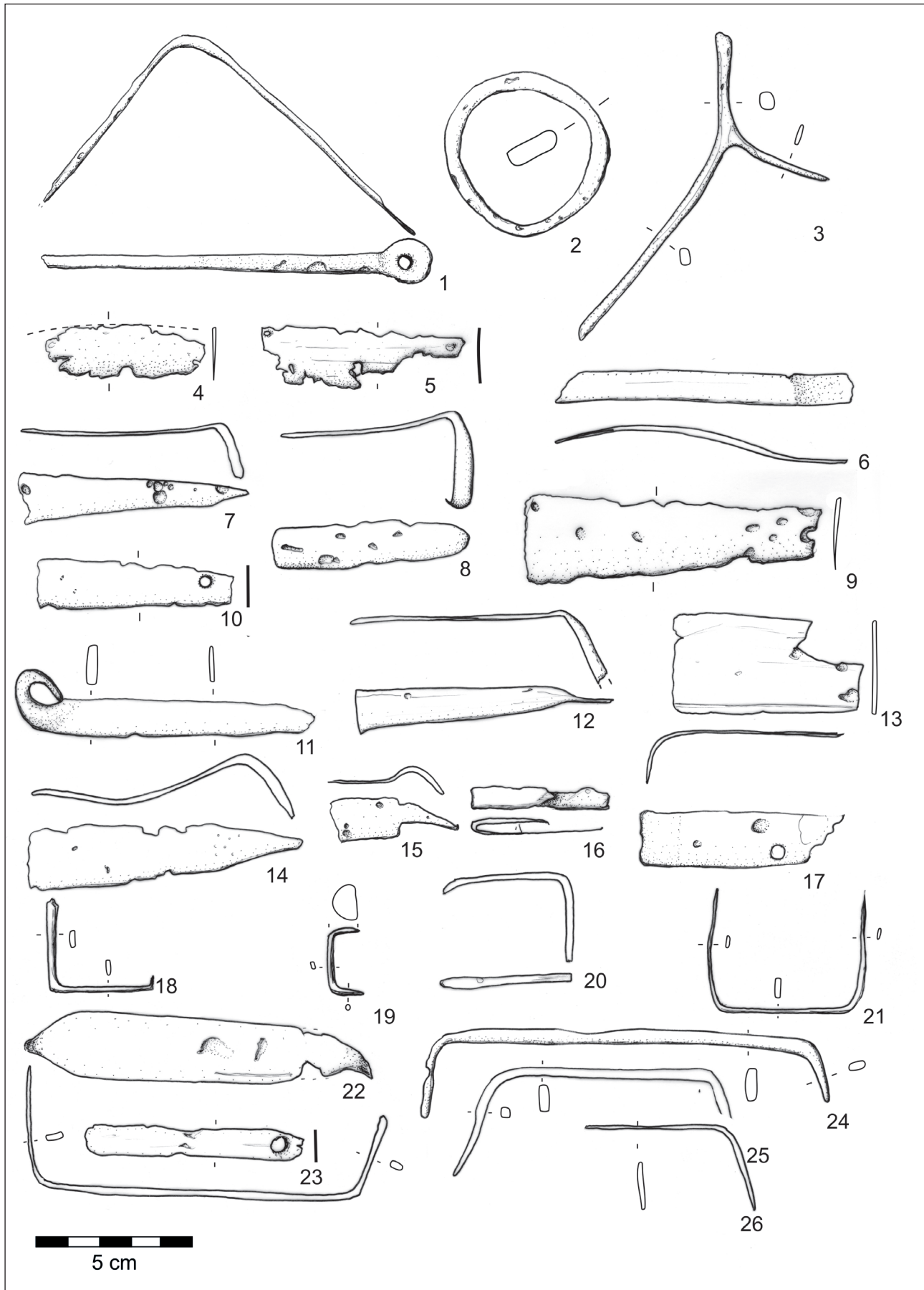
Tab. 2. Drobné predmety, Hrdoš. 2, 3: bronz; 1, 4-12: železo. Mierka 1: 1-13; Mierka 2: 14, 15. Uloženie nálezov: OM (kresby: B. Lofajová Danielová).

Tab. 2. Kleinfunde, Hrdoš. 2, 3: Bronze; 1, 4 - 12: Eisen. Maßstab 1: 1-13; Maßstab 2: 14, 15. Funddeponierung: Oravské múzeum (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

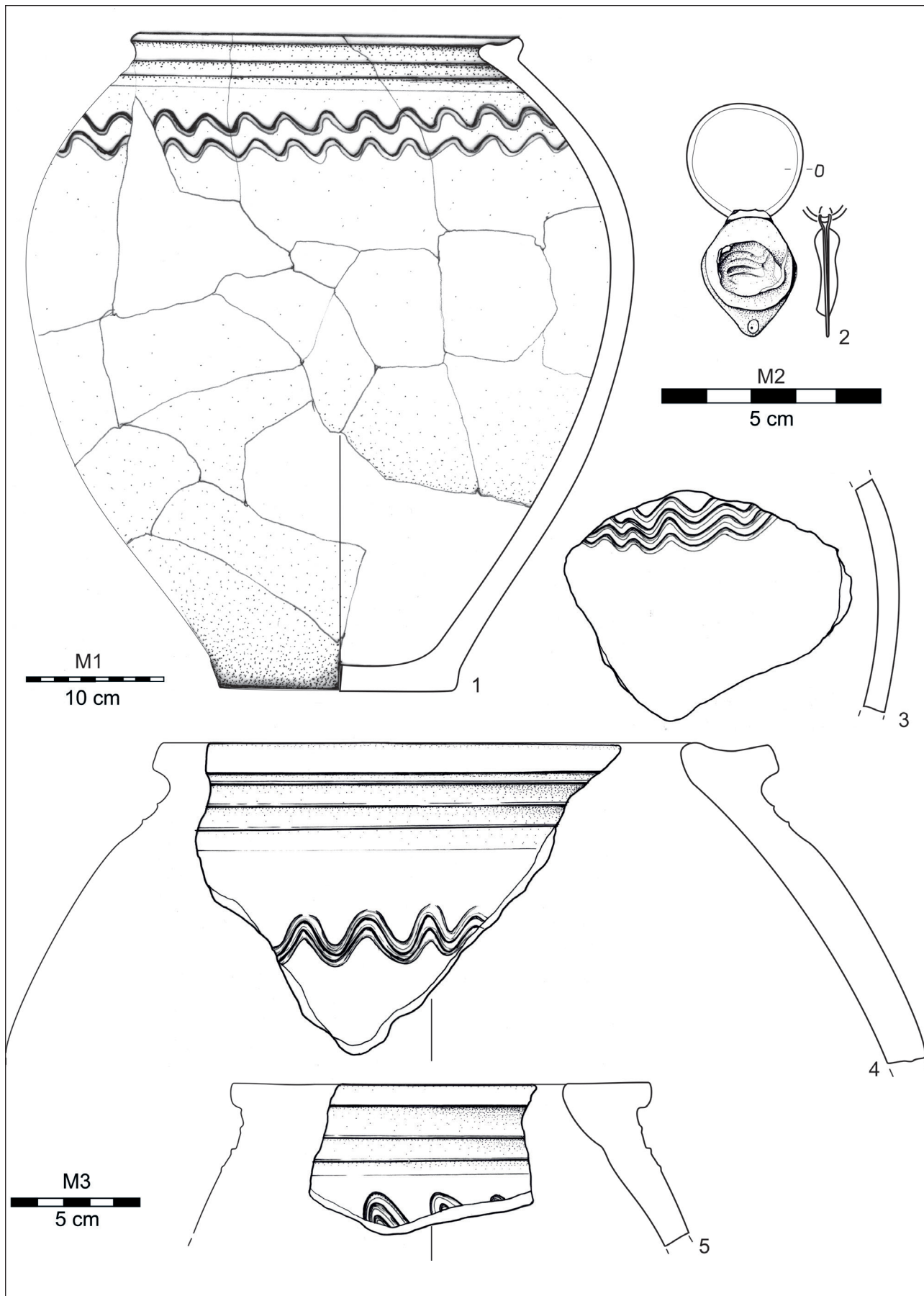
Tab. 3. Železné predmety, Hrdoš. Mierka 1: 1-11; Mierka 2: 12. Uloženie nálezov: OM (kresby: B. Lofajová Danielová).

Tab. 3. Eisengegenstände, Hrdoš. Mierka 1: 1-11; Maßstab 2: 12. Funddeponierung: Oravské múzeum (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

Tab. 4. Železné predmety, Hrdoš. Uloženie nálezov: OM (kresby: B. Lofajová Danielová).

Tab. 4. Eisengegenstände, Hrdoš. Funddeponierung: Oravské múzeum (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

Tab. 5. Vybrané nálezy severokarpatskej skupiny z Oravy: Mierka 1: 1, mierka 2: 2, mierka 3: 3-5. 1, 2, 5 Ostrá skala; 3 Mokrad; 4 Istebné II. Uloženie nálezov: OM (kresby: B. Lofajová Danielová).

Tab. 5. Ausgewählte Funde der nordkarpatischen Gruppe aus Orava: Maßstab 1: 1, Maßstab 2: 2, Maßstab 3: 3-5. 1, 2, 5 Ostrá skala; 3 Mokrad; 4 Istebné II. Funddeponierung: Oravské múzeum (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

Obr. 4. Bronzové závesky. 1 – Ostrá skala (Archív OM);
2 – Hrdoš.

Abb. 4. Bronzeanhänger. 1 – Ostrá skala (Archív OM);
2 – Hrdoš.

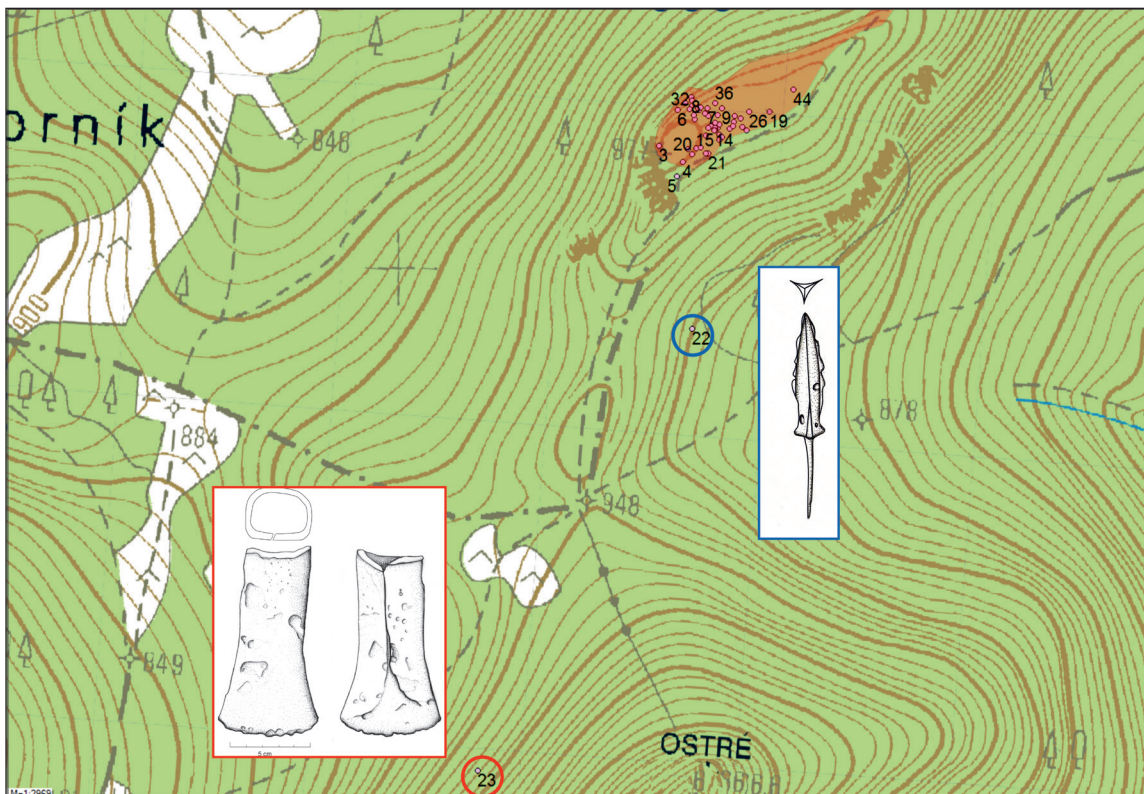
Trojlistý železný hrot šípu s tŕňom (obr. 7), ktorý sa našiel na južnom svahu Hrdoša, má analógie už v dobe laténskej (tzv. typ 4; *Pieta 2008b*, 270). Tento typ hrotov sa vyskytuje až do 9. storočia, kedy sú pre hroty charakteristické úzke listy (*Ruttkaý 1976*, 331; *Turčan 2000*, tab. II: 15; IV: 13, 14). Železný nôž s jazykovitou rukoväťou s otvormi pre nity (obr. 9) je pravdepodobne stredovekým, resp. až novovekým nálezom.

Keramika

Vodorovné žliabky pod masívnym okružím sudovitých zásobníc s hrebeňovými vlnkami na pleciah majú blízke analógie na Orave a na Liptove: Ostrá skala (tab. 5: 1, 5; *Pieta 1999*, obr. 10) a Istebné (tab. 5: 4)², ako aj v kotline Nowosądeckej – napr. Świerchowa, woj. Podkarpackie (*Ma-*

dyda-Legutko 1996, tab. XXVI: 1). Tvarom a hrebeňovou vlnkou sú príbuzné zásobnice zo Spiša (*Giertlová-Kučerová/Soják 2005*, 124n, obr. 7–14) a Liptova (*Pieta 1991*, Fig. 4: 1, 10, 11).

Za staršie považujeme niektoré keramické nálezy z detektorového prieskumu z viacerých bodov na vrchole Hrdoša, ktoré majú analógie na lokalitách od neskej doby bronzovej do včasnej doby laténskej. Ide o vázovité a hrncovité tvary, ktoré sa v dobe rímskej nepoužívali (tab. 1: 2–4). Na základe uvedených skutočností predpokladáme na vrchole Hrdoša aj staršie osídlenie.

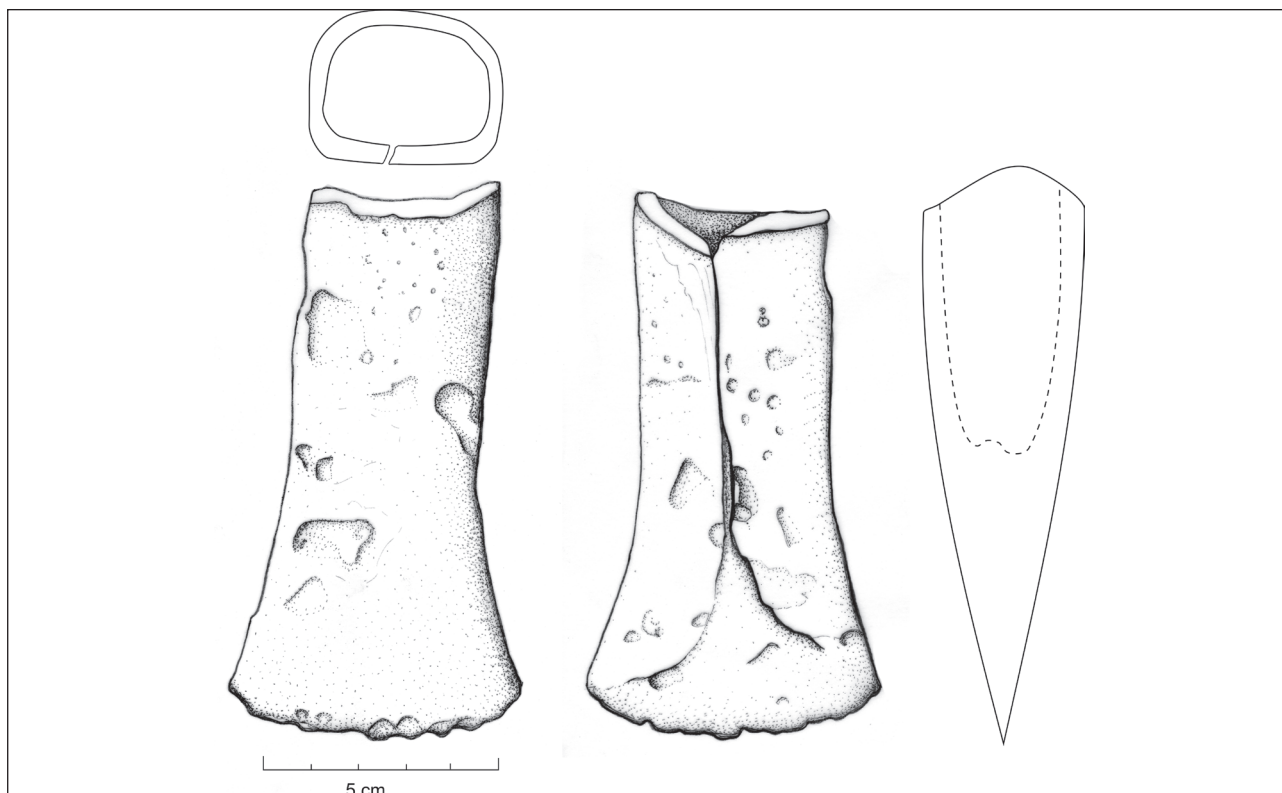

Obr. 5. Vyznačenie polôh nálezov v širšom okolí Hrdoša – sekera, hrot šípu.

Obr. 5. Markierung der Lagen von Funden in breiterer Umgebung von Hrdoš – Axt, Pfeilspitze.

² Nálezy boli v minulosti publikované len sčasti, a to fotograficky (*Čaplovič 1987*, Tab. XCIII; XCIV).

Obr. 6. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Železná sekera (kresba: B. Lofajová Danielová).

Obr. 6. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Eisenaxt (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

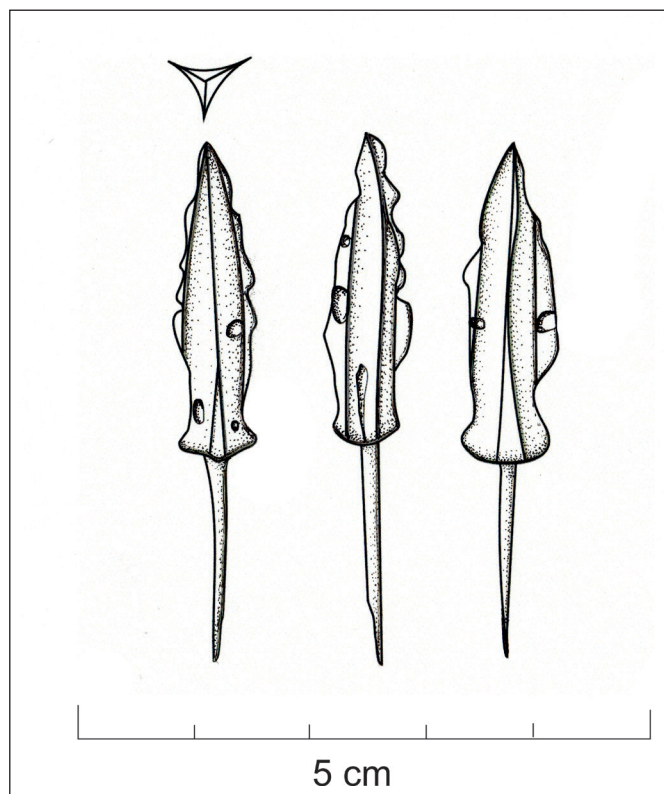
Záver

Archeologické nálezisko Hrdoš predstavuje doposiaľ nepublikovanú polohu – výšinné sídlisko severokarpatskej skupiny, ktorá sa nachádza v nadmorskej výške 880 m n. m. na tiahlom hrebeni Hrdoša. Situovanie lokality zodpovedá konceptu osídľovania výšinných polôh Západných Karpát v období severokarpatskej skupiny.

Koncom 4. a začiatkom 5. storočia n. l. (v neskoršej dobe rímskej a v dobe sťahovanie národov) sa predpokladá nová fáza osídľovania severnej časti Karpát na území Slovenska (Pieta 1991; 2008a), ako aj výbežkov Karpát na území Poľska. Vznikajú krátkodobé osady, často situované na exponovaných polohách, ktoré zdanlivo nie sú vhodné na dlhodobé osídlenie (Madyda-Legutko 1996, 67; Pieta 1991, 385). Sídliská boli v horskom prostredí severného Slovenska zakladané na nových polohách, a to bez kontinuity púchovského osídlenia, s výnimkou Spiša (Pieta 1994, 254).

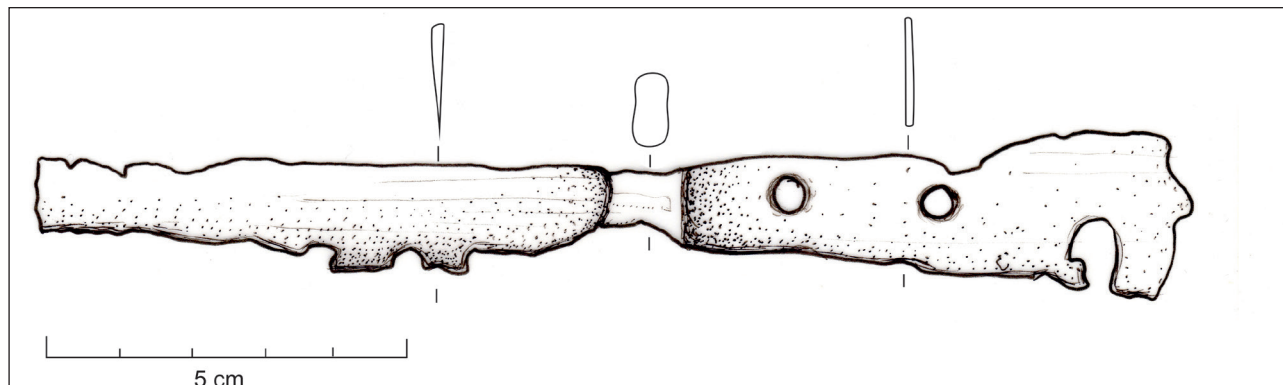
Bronzový závesok s pretláčanou okrúhlu vy-puklinou má zatiaľ jedinú nám známu analógiu na Ostrej skale, ktorá je vzdušnou čiarou vzdialená od Hrdoša približne 10 km. Tieto nálezy pravdepodobne dokladajú lokálny materiálny prejav severokarpatskej skupiny na hraniciach Oravy a Liptova, čo sa predpokladá aj v súvislosti s výrobou a spracovaním železa v tejto oblasti (Pieta 1991, 378).

Na základe železnej sekery s uzavretou štvorhrannou tuľajkou a niektorých fragmentov keramiky predpokladáme aj staršie osídlenie lokality v závere

Obr. 7. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Železný hrot šípu s tŕňom (kresba: B. Lofajová Danielová).

Obr. 7. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Eiserne Pfeilspitze mit Dorn (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

Obr. 8. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Železný nôž (kresba: B. Lofajová Danielová).

Obr. 8. Komjatná – Žaškov, Hrdoš. Eisenmesser (Zeichnung: B. Lofajová Danielová).

doby halštatskej, resp. vo včasnej dobe laténskej. V budúcnosti bude potrebný zisťovací archeologický výskum na viacerých miestach v rámci zachyteného rozsahu osídlenia tohto výšinného sídliska s cieľom overiť prípadný fortifikačný systém, sídliskovú štruktúru, ale aj využitie a osídlenie jaskýň v jeho blízkosti.

LITERATÚRA

- Bazovský 2010* – I. Bazovský: Depot z doby rímskej z Dunajskej Lužnej. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsík (ed.): *Archeológia barbarov 2009*. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes*, Tomus X. Nitra 2010, 13–32.
- Benediková 2017* – L. Benediková: Kulturkontakte des slowakischen Teils der Westkarpaten während der Hallstattzeit. In: *Das nordliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit*. *Archaeolingua* 38, 2017, 336–381.
- Benediková/Pieta 2018* – L. Benediková/K. Pieta: Využitie krajiny stredného Liptova v praveku a včasnej dobe dejinnej. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 63, 2018, 147–196.
- Čaplovič 1987* – P. Čaplovič: Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin 1987.
- Dušek/Dušeková 1995* – M. Dušek/S. Dušeková: Smolenice–Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II. *Materialia Archaeologica Slovaca* 13. Nitra 1995.
- Giertylová-Kučerová/Soják 2005* – M. Giertylová-Kučerová/M. Soják: Novšie nálezy severokarpatskej skupiny v povodí rieky Poprad. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 38, 2005, 113–136.
- Hajnalová/Varsík 2010* – M. Hajnalová/V. Varsík: Kvádske roľníctvo na Slovensku z pohľadu archeológie a archeobotaniky. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsík (ed.): *Archeológia barbarov 2009*. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes*, Tomus X. Nitra 2010, 181–224.
- Henning 1987* – J. Henning: Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. *Archäologische Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u. Z. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte* 42. Berlin 1987.
- Hochmuth 1986* – Z. Hochmuth: Výskum jaskýň v Hrdoši nad Komjatnou. *Slov. Kras* 24, 1986, 177–182.
- Hochmuth 1990* – Z. Hochmuth: Krasové javy. Chočské vrchy, Liptovská Mara. Turistický sprievodca ČSFR. Bratislava 1990, 20–23.
- Hochmuth 2001* – Z. Hochmuth: Chočské vrchy – Liptovská Mara, turistický sprievodca. Harmanec 2001.
- Hochmuth 2008* – Z. Hochmuth: Krasové územia a jaskyne Slovenska. Košice 2008.
- Kürti 1931* – J. Kürti: Zprávy Liptovského múzea v Ružomberku. In: *Zprávy Liptovského múzea*, Ročník I., október 1931, č. 2. Ružomberok 1931, 33–37.
- Leube 2009* – A. Leube: Studien zu Wirtschaft und Siedlung bei den germanischen Stämmen im nördlichen Mitteleuropa während des 1. bis 5./6. Jahrhunderts n. Chr. *Römisch- Germanische Forsch.* 64. Frankfurt a. M. – Mainz am Rh. 2009.
- Madyda-Legutko 1996* – R. Madyda-Legutko: Zróznicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzskiej w okresie lateńskim i rzymskim. *Rozprawy habilitacyjne* 304/1. Kraków 1996.
- Oravský 1945* – J. Oravský: Oravské povesti I. Bratislava 1945.
- Parzinger 1995* – H. Parzinger: Die Funde. In: H. Parzinger/J. Nekvasil/F. E. Barth: *Die Býčí skála Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren*. *Römisch-germanische Forschungen* 54. Mainz am Rhein 1995, 16–92.
- Pieta 1991* – K. Pieta: The Northern Carpathians at the beginning of the Migration Period. *Antiquity* 1991, vol. 65, nr. 247, 376–387.
- Pieta 1994* – K. Pieta: Mittel- und Nordslowakei zur Zeit der Markomannenkriege. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (eds.): *Markomannenkriege. Ursachen und Wirkungen*. Brno 1991, 253–261.
- Pieta 1999* – K. Pieta: Anfänge der Völkerwanderungszeit in der Slowakei (Fragestellungen der zeitgenössischen Forschung). In: J. Tejral/Ch. Pilet/M. Kazanski (eds.): *L'Occident romain et l'Europe centrale au debut de l'époque des Grandes Migrations*. *Spisy Archeologického Ústavu AV ČR* 13, 1999, 171–189.

Pieta 2008a – K. Pieta: Höhensiedlungen der Völkerwanderungszeit im nördlichen Karpatenbecken. In: H. Steuer/B. Bierbrauer (Hrsg.): Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria. Berlin – New York 2008, 457–480.

Pieta 2008b – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008.

Ruttkay 1976 – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. Slov. Arch. 24-2, 1976, 119–216.

Šalkovský 1978 – P. Šalkovský: Nález lemeša v Alešinciach. AVANS v roku 1977, Nitra 1978, 221.

Turčan 2000 – V. Turčan: Príspevok k poznaniu včasnostredovekého osídlenia sv. Jura pri Bratislave. Zbor. SNM. 94, Arch. 10, 123–136.

HRDOŠ – EINE NEUE ARCHÄOLOGISCHE FUNDSTELLE DER NORDKARPATISCHEN GRUPPE AN DER SCHEIDE VON ORAVA UND LIPTAU

BARBORA LOFAJOVÁ DANIELOVÁ – MARTIN FURMAN

Die Anregung für die Prospektion der Lage Hrdoš waren zwei unabhängig voneinander gewonnene Informationen durch die Autoren des Beitrags. Vom Milieu der illegalen Sucher hatten wir erfahren, dass auf der Lage sich eine archäologische Fundstelle befindet, von wo näher nicht spezifizierte Funde stammen. Die zweite Unterlage für die Prospektion war die Legende von J. Oravský (1945, 29n) über die Lage Hrdoš, in der der letzte namenlose Eigentümer „des festen Wehr, aber wegen seiner stolzen und hochmütigen Natur hatte ihm das Volk Hrdoš genannt“ erwähnt wird (Oravský 1945, 29).

Die Methodik der Prospektion bestand in der Lokalisierung der archäologischen Fundstelle durch eine Metallsuchgerät, wobei man sich bemühte alle festgestellten archäologischen Funde zu vermessen. Die Metallsuchprospektion erbrachte ein zahlreiches Fundmaterial - beim Großteil der Funde handelte es sich um nicht markante Eisenbruchstücke, verschiedene Bau- und Winkelbeschläge (Taf. 4), einen Schlüssel (Taf. 2: 13), Werkzeuge für die Holzbearbeitung (Taf. 2: 14-15) und Bruchstücke nicht identifizierter Eisengegenstände. Auf Basis einer großen Keramikmenge wurde im Punkt Nr. 19 eine Feststellungssonde Nr. 1 mit den Maßen 2 x 2 m angelegt (Abb. 3), die wir bis zum felsigen Mutterboden der maximal 55 unter das Terrainniveau reichte untersucht haben. In der Sonde wurden 239 Keramikfragmente gefunden, die wahrscheinlich von drei Vorratsgefäßen mit massiven Krausenrändern stammen und die durch waagerechte Riefen unter dem Rand und Kammstrichwellen an den Gefäßschultern verziert waren (Taf. 1: 1, 5, 6).

Die Funde datieren wir in die Zeit der Nordkarpatischen Gruppe der späten römischen Kaiserzeit bis zur Völkerwanderungszeit auf Basis mehrerer Vergleichsfunde, vor allem aus Orava und Liptau. Ein interessanter Fund ist ein rautenförmiger Bronzanhänger mit durchgedrückter mittiger Wulst (Abb. 4: 2; Taf. 2-3) der die bisher einzige Analogie an der Fundstelle Ostrá Skala hat (Abb. 4: 1; Taf. 5: 2). Die archäologische Fundstelle Hrdoš stellt die bisher unpublizierte Höhensiedlung der nordkarpatischen Gruppe dar, die sich in einer Meereshöhe von 880 m. ü. Meer am geneigten Kamm von Hrdoš befindet (Abb. 1). Die Situierung der Fundstelle entspricht dem Konzept der Siedlungstätigkeit an Höhenlagen der Westkarpaten in der Zeit der Nordkarpatischen Gruppe.

In den jüngeren Abschnitt der Hallstattzeit bis in die Frühlatènezeit datieren wir auf Basis mehrerer Vergleichsfunde in Europa eine Eisenaxt mit geschlossener viereckigen Tülle (Abb. 6), Wir nehmen an, dass die Fundstelle auch in dieser Zeit besiedelt sein könnte (Keramik von der Fundstelle: Taf. 1-2, 4).

Mgr. Barbora Lofajová Danielová

Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, Pracovisko Oravský hrad

027 41 Oravský Podzámok

archeologia@oravskemuseum.sk

Mgr. Martin Furman, PhD.

Krajský pamiatkový Úrad Žilina, Mariánske nám.19, 010 01 Žilina

martin.furman.za@gmail.com